

MEMÒRIA DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, donant compte dels treballs fets durant l'any 1922-1923.

LA Secció Històrico-Arqueològica de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS es complau a donar compte dels treballs fets durant l'any econòmic 1922-1923, complimentant així ço que estableixen els seus estatuts. Aquestes *Memòries* que anualment ha anat presentant la Secció formen ja avui una sèrie considerable. Fullejant-les, hom pot seguir amb facilitat l'evolució creixent de les seves activitats en tots els aspectes: el canvi de publicacions cada any més estès; la relació de la Secció amb les Corporacions científiques del món guanyant en consideració i afecte; les mateixes publicacions mantenint sempre el to i el caràcter que inicialment oferiren i il·luminant amb cada nou volum un sector nou del nostre passat espiritual. Successivament ha pogut, encara, la Secció estendre la seva acció a camps inexplorats o poc coneguts: així la prehistòria catalana, abans plena d'obscuritat, s'ofereix ja avui a l'estudiós metoditzada i seriada, mercès a les exploracions i publicacions de la Secció; han estat després els arxius i museus locals els que han pogut ésser ajudats en llur ordenació i instal·lació; una consignació especial permetia atendre, més tard, a la conservació i catalogació dels monuments catalans; últimament, la preparació del gran Corpus documental català ha ocupat de manera molt preferent la nostra activitat. Les possibilitats d'extensió són moltes encara, però cada nou pas endavant és un resultat aconseguit i un nou estímul a prosseguir la tasca ja de tants anys empresa. Els treballs que breument esmentem en aquesta *Memòria* assenyalen precisament aquesta continuació de l'esforç de la Secció en els seus diversos aspectes. Esmentem, en primer lloc, els canvis novament establerts: Alcoi, *El Archivo de Alcoy*; Amsterdam, Universitat; Belgrad, Acadèmia Sèrbia; Freiburg i. Br., Universitat; Giessen, Universitat; Granada, *Revista de Granada*; Homburg v. d. H., Saalburgmuseum; La Haia, Biblioteca Reial; Lisboa, Instituto Superior Técnico; London, Victoria and Albert Museum; Marburg, Kunstgeschichliches Seminar; Poznan, Institut de Prehistòria; i d'altres que, suspesos durant la guerra, han estat restablerts. Devem citar així mateix, en aquest lloc, la visita del Prof. Enric Finke, de la Universitat de Fri-

burg, prou conegut entre nosaltres pels seus *Acta Aragonensia*, de les quals sovint s'ha parlat en l'ANUARI. Aprofitant la seva estada a Barcelona, la Secció va organitzar un curs de quinze lliçons d'introducció als estudis històrics, que ha donat els millors resultats. El Prof. Finke té actualment en preparació els *Acta Concilii Constanciensis*, en què tan brillant intervenció tingueren els catalans. La Secció ha volgut contribuir a les despeses de publicació d'un llibre que representa una contribució important al coneixement de la història catalana. Mr. Deschamps, Secretari de l'Escola de Cartes, ha visitat Catalunya per conèixer els principals monuments romànics i estudiar l'epigrafia catalana de l'època carolíngia. La Secció ha pogut facilitar-li els seus treballs i la visita dels monuments, i ha posat, encara, a la seva disposició el repertori del servei de Conservació i Catalogació de Monuments.

El President i el Secretari de la Secció han assistit al Congrés Arqueològic de França, tingut enguany a les vores del Rin. Això ha permès relacionar els monuments romànics d'aquesta regió amb els restants de l'extensa àrea que fins a començaments del segle XII pot dir-se que es mou dintre un mateix corrent d'art, amb les naturals variacions que comporten les diverses escoles locals. Ja en el volum II de l'*Arquitectura romànica a Catalunya* s'establí la inclusió de la Renània dintre els límits d'aquesta arquitectura lombarda que tingué el Rin com a camí d'expansió cap al Nord. L'estudi directe dels monuments comprova plenament la hipòtesi que podia establir-se a base documental: les característiques arcuacions i bandes, els nínxols buidats a les parets, i fins sovint la mateixa disposició de l'aparell, fixen, sense cap dubte, la germanitat del romànic renà amb el de la resta d'Europa. Fóra un estudi interessant el que concretés fixament les fronteres i les variants d'aquesta escola, tan important dins la història general de l'art d'Europa. Aquest viatge ha permès, encara, estudiar l'organització i funcionament de determinats seminaris, especialment d'arqueologia i d'història. Ens plau esmentar aquí la cordial acollida que els representants de l'INSTITUT han trobat prop dels Profs. Clemen, Neuss, Meyer de Bonn i Dragen-dorf i Finke, de Friburg.

La Secció ha pogut publicar enguany el seu sisè ANUARI, amb més d'un miler de pàgines de text, prop de noucents gravats i vint làmines. En *Memòries* anteriors havem esmentat les dificultats de tot ordre que ha trobat la Secció per a dur endavant aquesta sèrie, que pel seu cost i per la seva complexitat ha d'avançar forçosament amb lentitud. Algunes modificacions han estat acordades que permetran d'ací endavant, assegurar la normalitat de publicació d'aquests volums, que tan alt han posat el nom de la Secció. L'ANUARI darrer respon al mateix tipus que els anteriors publicats: tots els estudis que comprèn, deguts al P. Vilar, als Srs. Nicolau, Rubió, Brutails, Folch i Gudiol, representen una contribució important al coneixement de la nostra història cultural i política. La *Crònica*, més extensa que en cap altre ANUARI, permet seguir el moviment

científic català, en els ordres especialment comanats a la Secció, en tota la seva amplitud. Els resultats de les exploracions, l'estudi dels monuments grecs i romans, s'enllaça amb la descripció de les primitives basíliques cristianes i amb els dels nous coneixements de l'art de l'edat mitjana i del renaixement. D'una manera semblant la *Crònica* de les seccions jurídica, literària i històrica dóna compte dels treballs fets, durant el temps que comprèn l'ANUARI, dintre cada una d'aquestes especialitats. Es, doncs, aquest ANUARI, una continuació dels anteriors, i creiem que, com ells, tindrà la més bona acollida.

L'*Arqueologia litúrgica de la Província tarragonina*, obra de Mn. Josep Gudiol que obtingué el Premi Martorell i acordà publicar la Secció, ha estat ja duta a la impremta. En escriure aquesta *Memòria* hi ha compostes quaranta galerades i s'ha comprat el paper necessari per al primer volum.

Prosegueixen, encara, els treballs de preparació d'un nou fascicle de Pintures Murals que comprendrà les de Sant Martí d'Osormort, El Brull, Sant Martí Ses Corts i Campdevàrol.

La Secció ha acordat la publicació de les lletres d'En Finestres, en gran part conservades, entre els papers d'En Mayans, a casa d'un descendent d'aquest, a València. El P. Ignasi Casanovas cura d'aquesta edició, que completarà el coneixement d'aquell erudit català, poc estudiat encara.

L'exploració prehistòrica de Catalunya i les altres terres de llengua catalana ha prosseguit enguany amb els millors resultats. Esmentarem aquí, molt sumàriament, els principals treballs fets, que seran extensament publicats a la *Crònica* del vinent ANUARI.

Del paleolític superior han estat explorats el Cau del Duc, a Torroella de Montgrí, i una altra cova del mateix nom, dins el terme d'Ullà. Totes dues han donat un material interessant i poc freqüent a Catalunya. En l'última s'ha trobat una fauna característica i una certa quantitat de ceràmica, sílex, ossos humans, etc., corresponents a una cultura neolítica superposada al jaciment anterior.

En propietats de l'Excm. Sr. Marquès de Comillas, i mercès a les facilitats que gentilment ens ha donat, ha estat possible recollir a La Moguda el material de tres enterraments neolítics (nuclis de sílex, ganivets, una destral). A Caldes de Montbui s'han estudiat uns enterraments de la mateixa època, i s'ha recollit un dels collarets que s'hi trobaren.

A Mallorca han continuat les excavacions a Capo-Corp Vell, mercès a les quals han quedat al descobert cinc habitacions quadrangulars, amb pilar central, que lliguen dos dels talaiots anteriorment estudiats. A Menorca s'ha fet l'estudi de les construccions megalítiques a fi de relacionar-les amb la cultura dels talaiots de Mallorca. S'han fet excavacions en algunes de les coves d'enterrament, tan abundants a l'illa, tingudes fins ara com a exemples de la més

antiga cultura balear: l'estudi fet permet afirmar llur origen romà, amb formes característiques en el material trobat, de la seva especial adaptació a la modalitat indígena.

Ha quedat enllestida l'exploració del poblat de Sant Antoni de Calacèit, el més complet dels descoberts fins ara a la Península. La seva topografia, el material descobert, la disposició de les habitacions, etc., són ja des d'ara una fita segura per a altres estudis a emprendre.

Noves sitges han estat buidades a la necròpolis ibero-romana de Rubí, a la qual, en *Memòries* anteriors, havem ja fet referència. El material en res difereix del trobat anteriorment, i augmentarà això la sèrie, ja tan interessant, formada amb el descobert abans.

Esmentarem, encara, la troballa casual d'un poblat ibèric, feta a Valls amb ocasió d'uns treballs de desmunt. La Secció ha atès a l'estudi de les construccions descobertes, i ha recollit el material trobat.

A Tornabous (Urgell), en el lloc anomenat *el Campanar d'Espígol*, s'ha fet una excavació primera que ha posat al descobert unes restes de construccions medievals i ceràmica llisa, i una altra, envernissada, de colors verd i groc. L'estudi d'aquest poblat serà fet detingudament més endavant. Altres proves han estat fetes a Farena, sense resultat, i a Rojals, on s'ha pogut comprovar l'existència de dues coves amb jaciment neolític. S'ha pogut començar, encara, una exploració en el Vilet, prop de Sant Martí de Maldà, on s'han posat al descobert tres mosaics i restes d'edificació de baixa època romana. El Sr. Ignasi Melé ha prosseguit els treballs d'exploració a la vila romana de Tossa.

El Servei de Conservació de Monuments ha seguit les tasques de protecció i intervenció dels monuments nacionals.

El Servei ha executat, amb els seus propis recursos, diverses obres de conservació. A l'Abadia del Monestir de Santes Creus s'han realitzat obres d'adob de cobertes i consolidació de la galeria de dos pisos, amb columnata a la toscana, de la façana posterior, que es trobava en greu perill. A Sant Pere d'Ager ha estat desembarassada de la terra i pedres que l'omplien la cripta de l'església, de la qual el P. Pasqual fa esment en els seus escrits.

També, a càrrec exclusiu del Servei, ha començat la restauració del cimbori de l'església del Monestir de Vallbona de les Monges, obra del segle XIV representativa de les qualitats característiques estètiques i estructurals de l'art nacional en el període gòtic. Sempre el Servei ha considerat aquesta restauració com un dels treballs preferents a fer. S'han tret sobrecàrregues i disposat un atirantat per tal de garantir la vida del monument.

A Cervelló, sol·licitada pel senyor Rector i l'Ajuntament la intervenció del Servei, dirigí aquest, contribuint-hi, les despeses de les obres de restauració de l'antiga església del poble, en part obra del segle XI, tancada de molts anys al

culde. Absis i cimbori (recoberts, el XVIII, d'un revestit de guix) foren repicats interiorment, fent reparèixer el bell aparell de pedra; les teulades, fetes malbé i plenes de vegetació, han estat reparades. El temple és obert novament al culte.

A Torroella de Montgrí, l'Ajuntament havia resolt, temps enrera, aterrar del tot el convent de Sant Agustí, del segle XVII (en el qual es troba un bell claustre de pedra picada), per edificar en el seu lloc un grup escolar. El Servei traça un projecte d'Escoles adaptat a la planta actual de l'edifici, la realització del qual pla és començada.

Procurant acréixer en l'esperit públic l'estimació als edificis històrics d'interès local, el Servei ha traçat, en ocasions diverses, projectes de nova urbanització dels encontorns d'aquells, amb el fi de millorar llur emplaçament i situar-los en valor. Això és estat fet darrerament amb les sales del castell del Camarer, senyor de Reus (obra del segle XV), el qual projecte fou exposat, en una conferència pública, en el Centre de Lectura, i tramès després a l'Ajuntament.

El Servei, atenent indicacions del senyor Bisbe de la Seu d'Urgell, examinà les esglésies de Tahull i Bohí, i dictaminà respecte a llurs condicions d'estabilitat en relació amb l'arrencament de les pintures murals.

Gestions diverses ha practicat el Servei per tal de procurar la salvació i dignificació d'altres antics monuments. Cal esmentar especialment les referents a Santa Coloma de Queralt i al Monestir de Sant Cugat del Vallès.

La catalogació de monuments ha seguit constantment nodrint-se l'arxiu, a més de treballs expressament fets, amb l'adquisició de col·leccions de proves fotogràfiques. Han estat arxivats lots de fitxes referents a monuments i objectes litúrgics del Vallès, bisbat de Lleida, Ribagorça; obres de Bonifàs, Barcelona antiga, clixés Juli Soler, Boncompte, Vilaseca, Gallardo, Ribera, Estorch i altres.

Responent a una comunicació del Consell Permanent de la Mancomunitat, la Direcció del Servei dictaminà respecte a l'estat actual de la legislació espanyola quant a la protecció dels monuments nacionals.

La Direcció ha donat diverses conferències estudiant i divulgant el coneixement dels monuments del país. Contribuint al propi fi, la Secció ha deixat en préstec, en nombroses ocasions, col·leccions de clixés positius per a la projecció, sol·licitades per aciençats conferencians.

Han avençat considerablement els treballs preparant la publicació del Corpus documental català. Seguint el pla que en la *Memòria* anterior indicàvem, ha quedat, amb poques llacunes que resten a completar, enllestida la sèrie de capitulars i preceptes carolingis relatius a Catalunya. Tres grups es presenten immediatament en estudiar aquesta documentació: els capitulars de caràcter general, els preceptes donats per a esglésies o monestirs i els donats a particulars. Exceptuant els de Girona i Vich, tots els altres són recollits i comprovats i a punt

de donar a la impremta. En la publicació es guardarà l'ordre alfabètic, en aquest cas preferible al cronològic perquè permet trobar reunits tots els documents relatius a una mateixa institució i ultra això, completar els que ens han arribat incomplets, mitjançant llur comparació amb els altres. Cal tenir present que moltes vegades, bé que donats com a preceptes nous, aquests no són sinó confirmació i reproducció dels anteriors, sovint amb les mateixes paraules i sense modificar ni els noms personals. En conjunt, anteriors a la presa de Barcelona per Almançur, en temps de Borrell II, s'han conservat 95 preceptes i 15 capitulars; nombre considerable, més crescut, proporcionalment, que el dels que es conserven a la mateixa França. Cada instrument anirà precedit d'un resum i de la indicació de les fonts que han servit per a l'establiment del text. Un estudi general d'aquests documents precedirà al recull, que anirà acompanyat dels índexs geogràfics, onomàstics i d'institucions.

La Col·lecció de documents anteriors a l'any mil que integren la segona sèrie projectada s'ha ampliat amb la transcripció dels pergamins d'aquest període de la Biblioteca Universitària de Barcelona i dels de la Biblioteca Capitular de la Seu d'Urgell. Seguint indicacions rebudes, s'ha fet un estudi a l'església de Montcortès, que ha permès trobar dos cartorals i un ròtol del més alt interès per al període esmentat.

S'ha organitzat, encara, per tal d'assegurar en tot moment el control de les transcripcions recollides, la fotocòpia dels originals coneguts, la qual cosa garanteix, ultra allò, la conservació del text en el seu estat primitiu en els casos possibles, de pèrdues d'originals.

La quantitat destinada a conservació d'Arxius, s'ha destinat enguany a continuar els treballs que Mn. Pere Pujol té comanats al Capitular de la Seu d'Urgell, tan ric en documentació de tota mena. S'ha pogut atendre, encara, a relligar alguns registres de l'Arxiu novament instal·lat per l'Excm. Sr. Arquebisbe de Tarragona en unes dependències del seu palau. Aquest Arxiu, que, ultra el fons inicial conservat en el mateix arquebisbat, ha anat reunint documentació molt interessant de gran part de les seves parròquies, és digne del més alt interès, especialment des del doble punt de vista de dipòsit de documents històrics i com a mitjà de salvar-los del perill de pèrdua o destrucció que sovint corren. Aprofitant els treballs del Servei de Conservació de Monuments, dels quals havem parlat, a la vella col·legiata d'Ager, s'ha fet un estudi del seu Arxiu. La documentació agerensa es troba avui escampada, part a l'Arxiu Capitular de Lleida, part a la mateixa col·legiata. Hi ha encara documents d'aquesta procedència en poder de particulars, i un nucli important se'n conserva a l'Arxiu de l'INSTITUT.

Barcelona, 31 de març de 1923. — El Vice-president, J. MASSÓ I TORRENTS.
— El Secretari, FRANCESC MARTORELL.